

JE ÚSES NA ÚBYTĚ?

Ing. Vladimír MACKOVIČ

Zeyerova alej 10, 162 00 Praha 6

vladimir@mackovic.cz

ABSTRAKT

V praxi se ÚSES uplatňuje od roku 1992. Uplynulé období umožňuje posoudit a vyhodnotit problémy, které komplikují či brzdí proces vymezování a vytváření územních systémů ekologické stability. Příspěvek se zabývá širokým spektrem tematických oblastí. Upozorňuje na skutečnost, že vymezování a vytváření probíhá setrvačně bez zabezpečení dostatečných vazeb v následně vznikajících či novelizovaných právních předpisech, upozorňuje na problémy v personálním zabezpečení a na neřešené ekonomickými aspekty vytváření a managementu ÚSES. Metodická koordinace nedostačuje, chybí vyhodnocení zpětných vazeb. Nepokročilo se v upřesňování charakteristik cílového stavu, nepostačuje osvěta ÚSES. Uvádění ÚSES v život působí nahodile a formálně. Řada nabytých informací není systematicky evidována, není je možno znova využít pro argumentaci apod.

Závěrem se konstatuje, že není dostatečná **reflexe¹ ÚSES**. Není vyhodnocována zpětná vazba z již provedených činností. ÚSES nemá ve společnosti významné postavení, které by mělo být vyjádřeno především polohou:

- v hodnotovém měřítku společnosti
- v právním systému

Od roku 1992, kdy byl vydán zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., se teoretická východiska územního systému ekologické stability promítají do reálného života. Po více než dvou desetiletích již lze hodnotit, jakým způsobem se vyvíjí uplatňování ÚSES v praxi. Pokud použiji jen jednu charakteristiku, lze konstatovat: „ÚSES schází na úbytě²“. Příspěvek rekapituluje hlavní důvody tohoto pesimistického hodnocení.

UPLATŇOVÁNÍ ÚSES PŘIPOMÍNÁ POHYB AUTÍČKA NA SETRVAČNÍK

Uplatňování ÚSES v praxi, tj. zejména jeho vymezování a vytváření, probíhá v současnosti setrvačností. ÚSES měl při startu výrazný impuls díky prioritě, kterou měl pro veřejnou správu. Úvodní kampaňovitě prosazování ÚSES však nepřešlo v průběžnou a dostatečnou společenskou podporou. To je nezbytné pro plnění jakýkoliv strategických cílů. Záměr na vytvoření sítě ÚSES, která má být funkční na celém území ČR, představuje jeden z významných strategických cílů dlouhodobého vývoje krajiny na území ČR. K naplnění tohoto strategického cíle však nepostačuje počáteční mohutný impuls (ten byla účinný na startu, pro přechod teorie ÚSES do praxe), ale vyžaduje jeho akceptaci širokou veřejností a setrvalou, dostatečnou podporou veřejné správy.

¹ • **zvážení, uvážení okolností, souvislostí;**

in <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/reflexe>

² [obecné označení pro chřadnutí](http://cs.wiktionary.org/wiki/%C3%BAbyt%C4%9B); <http://cs.wiktionary.org/wiki/%C3%BAbyt%C4%9B>

Při vstupu do „reálného života“ byl sice ÚSES udělen značný „kinetický“ potenciál. V současnosti se však komplikovanému procesu prosazování veřejného zájmu do území nedostává soustavná osvěta veřejnosti a nezajišťuje se potřebná koordinace, součinnost a dostatečná energie pro činnosti související s vymežováním a vytvářením ÚSES. To lze doložit příklady nedostatků v níže uvedených oblastech. Ve svém důsledku komplikují, zpomalují a brzdí setrvačný pohyb.

LEGISLATIVNÍ ZABEZPEČENÍ ÚSES

V první polovině devadesátých let byl ÚSES dobře legislativně zakotven v relevantních právních předpisech a v navazujících metodikách.

Následně vznikala řada nových zákonů v příbuzných oborech veřejného práva (například „Lesní zákon“ zákon č. 289/1995 Sb., „Vodní zákon“ č. 254/2001 Sb., zákon o pozemkových úpravách č. 139/2002 Sb., „Stavební zákon“ č. 183/2006 Sb.). Mnoho relevantních předpisů bylo často novelizováno. Bohužel se v nových a novelizovaných právních předpisech již nedaří specifikovat potřebný rozsah kompetencí pro vymežování a vytváření ÚSES.

PERSONÁLNÍ ZABEZPEČENÍ ÚSES

Na MŽP ČR byl ÚSES původně v gesci náměstka. Orgány ochrany přírody na okresních úřadech zajišťovaly agendu ÚSES pracovníkem, který ji měl jako hlavní pracovní náplň. Projekci oborového podkladu (generel ÚSES) zajišťovali osoby s příslušnou odbornou způsobilostí.

V současné době jak na MŽP, tak na ORP již není pracovník, pro kterého je agenda ÚSES hlavní pracovní náplní. Přitom předpisy³ orgánům ochrany přírody ukládají průběžně provádět hodnocení systému ekologické stability z hlediska jeho stabilizační funkce. „Rukověť“ předpokládala, že vznikne flexibilní aparát postupného upřesňování prostorově funkčních potřeb ÚSES. Orgány ochrany přírody však nejsou pro tuto činnost dostatečně personálně a finančně zabezpečeny.

Na orgánech ochrany přírody došlo k výrazným personálním změnám (*generační obměna, personální změny související se zrušením okresních úřadů a rozdělením kompetencí na krajské úřady a úřady ORP*).

V současné době již není na MŽP systémové místo s hlavní náplní agendy ÚSES. Obdobná situace je na ústředních orgánech, které se ze zákona mají podílet na vymežování ÚSES. Paragraf 4 odstavec (1) zákona č. 114/92 Sb., uvádí: „... hodnocení ÚSES provádějí orgány územního plánování a ochrany přírody ve spolupráci s orgány vodohospodářskými, ochrany zemědělského půdního fondu a státní správy lesního hospodářství“. Lze tedy konstatovat, že ÚSES nemá ve veřejné správě dostatečně kompetentní „správní zastřešení“.

Nepodařilo se prosadit, aby při vyhotovení územně plánovací dokumentace a komplexních pozemkových úprav byla povinná účast odborně způsobilé osoby na ÚSES. V současné době probíhají změny v autorizačních předpisech. V případě jejich schválení zanikne samostatně udělovaná specializace na projektování územních systémů ekologické stability. Projektovat ÚSES budou moci osoby autorizované v oboru „Krajinářská architektura“ či architekti autorizovaní pro všeobecnou působnost.

³ § 4 odst. 1 zákona č. 114/92 Sb. rozvedený v § 3 vyhlášky č. 395/92 Sb.

MAJETKOVÉ ZABEZPEČENÍ ÚSES

Rozhodující problém majetkoprávního zabezpečení představují ekonomické aspekty. V první polovině devadesátých let se sice MŽP snažilo rezervovat pro vytváření ÚSES určitý podíl půdy, kterou tenkrát vlastnil stát. Záměr se však nepodařilo právně zajistit. Státní půda byla postupně privatizována, bez ohledu na potřeby promítnout do území veřejné zájmy (jako například ÚSES, plány společných zařízení specifikované v komplexních pozemkových úpravách, krajinářská protipovodňová opatření, apod.) V současné době na většině katastrálních území chybí dostatek státní půdy pro realizaci krajinářských opatření ve veřejném zájmu. Výkup pozemků pro vytváření ÚSES není, a zřejmě dlouho nebude, společenskou prioritou.

ÚSES je jednoznačně veřejným zájmem a stát musí chránit plochy, na nichž se ÚSES uskutečňuje. Funkční nároky ÚSES ztěžují a někdy až znemožňují komerční využití. Plná úhrada na výkup a ochranný režim ÚSES by měla být cílovým stavem. Ukládání věcných břemen na současné vlastníky těchto pozemků lze brát jako ustanovení jen podmíněně vhodné, které musí být vlastníkům kompenzováno.

METODICKÁ RETARDACE⁴

„Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability“ představovala v devadesátých letech minulého století kvalitní a všeobecně akceptovaný podklad pro metodickou koordinaci vymezení ÚSES. Za oficiální metodiku však vyhlášena nebyla. V roce 2004 byla publikována multimediální učebnice „Metodické postupy projektování lokálního ÚSES (Petr Maděra, Eliška Zimová (eds.), Ústav lesnické botaniky, dendrologie a typologie LDF MZLU v Brně a Löw a spol. Brno). Učební text koncepčně vychází z „Rukověti projektanta místního ÚSES“ autorů Jiřího Löwa, Igora Míchala, Antonína Bučka, Jana Laciny, Jiřího Plose, Václava Petříčka a dalších (Löw a kol, 1995). Texty „rukověti“ byly aktualizovány a doplněny o nejnovější poznatky oboru. Elektronická verze učebního textu umožnila zařazení bohaté dokumentace ukázek projektů i realizovaných prvků ÚSES a dalších souvisejících materiálů. Doplněny byly kapitoly 1 – Přírodovědná východiska a 6 – Metodické principy realizace – projekty ÚSES. Zcela byla přepracována kapitola 2 – Společenská východiska ÚSES. Upraveny byly kapitoly 3 – Východiska prostorově funkční optimalizace ÚSES, 5 – Metodika vymezení místního ÚSES a 8 – Definice pojmů pro potřeby metodiky místního ÚSES. Nově byly zařazené kapitoly 4 – Zapracování nadregionálního a regionálního ÚSES do plánů místních ÚSES, 7 – Příklady realizací prvků ÚSES a 9 – Použitá a doporučená literatura. Rozšířen byl seznam příloh. Přínos učebnice je jednoznačný, ale zase se nejedná o oficiální metodiku. Většina škol, které se zabývají krajinou, se ve svých výukových materiálech prezentují také ÚSES. Je otázkou, do jaké míry je potřebné koordinovat výuku ÚSES na školách. ÚSES zohledňuje principy a podstatu z vícero oborů, které je potřeba odpovídajícím způsobem do výuky promítnout.

CHYBÍ ZPĚTNÁ VAZBA DO METODIKY NA EXISTUJÍCÍ PROBLÉMY ÚSES

V současné době existuje již řada konkrétních zkušeností a problémů z projektování ÚSES v kulturní krajině. Ukazuje se například, že jsou výrazně odlišné a specifické

⁴ v obecném významu označuje retardace zpomalení, zakrnění, zaostání nebo opoždění nějakého procesu viz <http://cs.wikipedia.org/wiki/Retardace>

problémy s projekcí ÚSES v různých částech sekundární krajinné struktury. Potřebu vyhodnotit zpětnou vazbu do metodiky ÚSES dokumentují následující dva příklady. Chybí posouzení a vyhodnocení významu, funkcí a prostorových parametrů prvků ÚSES, zejména v sídelní a intenzivní zemědělské krajině.

- **vymezování ÚSES v sídelní krajině (v zastavěném území) – cca 10% území ČR**

Vymezování ÚSES v sídlech patří k nejkomplicovanější záležitostem, pokud mají být dodrženy prostorové parametry prvků ÚSES dle „rukověti“. V zastavěném území existuje řada problémů, mezi které lze zařadit především dále uvedené skutečnosti. Přitom není dostatečně prozkoumáno, jakým způsobem se může na funkci celého systému projevit případná trvalá absence skladebných částí ÚSES v zastavěných územích.

- Jedná se o území s výrazně pozměněnými přírodními podmínkami. Je smysluplné v tomto prostředí trvat na reprezentaci původních společenstev, kterým často změněné podmínky (*vodní režim půdy, zasolení půdy, teplotní poměry, oslunění, znečištění ovzduší apod.*) nemusí vyhovovat?
- Neexistuje společenský konsensus o cílové podobě, funkci a potřebných prostorových parametrech prvků ÚSES v zastavěném území
- Na plochy ÚSES vymezené v zastavěném území existují značné urbanizační tlaky, které ve svém důsledku vedou k jejich postupné redukci až k zrušení
- Není dostatečně prozkoumán a vyhodnocen vztah ÚSES k plochám sídelní zeleně (*rekreační, izolační apod.*) a možnost jejich případné vzájemné substituce.

- **vymezování ÚSES v intenzivní zemědělské krajině - cca 25 % území ČR**

Jedná se především o krajiny s přírodními podmínkami vhodnými pro intenzivní zemědělskou velkovýrobu (*nadprůměrně produkční půdy, vhodné terénní podmínky, příznivé klimatické podmínky apod.*). Jedná se o prostory s minimem či úplnou absencí ekologické kostry. Z hlediska vymezování a existence ÚSES v oblastech s vysokým produkčním potenciálem lze uvést dva základní problémy.

- problém se zajištěním potřebných prostorových parametrů ÚSES. Vlastníci, respektive uživatelé kvalitní zemědělské půdy obvykle nesouhlasí s uvolněním zemědělské půdy pro biocentra a biokoridory
- druhý problém souvisí s tím, že intenzivní velkovýrobní zemědělství vytváří nepříznivé podmínky pro dlouhodobou existenci a vývoj přírodě blízkých společenstev (*chemické aplikace, velkovýrobní technologie, hluk, noční provoz apod.*).

METODICKÉ „REŠTY“

Smysluplnost a dosažení potřebných efektů v dlouhodobém procesu vymezování a vytváření ÚSES na celém území ČR závisí mimo jiné na odpovídající míře metodické koordinace. Bohužel v oblasti metodik jsou nedostatky. Stále chybí oficiální metodika. Stávající metodické podklady nejsou aktuální a další zcela chybí.

- **Metodika pro vymezování interakčních prvků**

„Rukověť“ uvádí, že na lokální úrovni patří mezi základní skladebné části ÚSES biocentra, biokoridory a interakční prvky. Interakční prvky zprostředkovávají příznivé

působení biocenter a biokoridorů na okolní, ekologicky méně stabilní krajinu. Obecná hypotéza o fungování interakčních prvků měla být postupně ověřována a prohlubována dílčími výsledky základního výzkumu. Při zpracování „Rukověti“ však nebyl dostatek potřebných poznatků, nutných k vytvoření ucelené metodiky navrhování a realizace nových interakčních prvků, dotvářející ekologickou síť harmonické kulturní krajiny. Zvláště složitá se jevila racionální struktura a prostorové parametry interakčních prvků. Situace s uplatňováním interakčních prvků v praxi je různorodá. Obvykle se odvíjí od individuálního přístupu zainteresovaných tj. zejména orgánů ochrany přírody a projektantů ÚSES.

• **Metodika pro hodnocení ÚSES**

Orgány ochrany přírody mají průběžně provádět hodnocení systému ekologické stability z hlediska jeho stabilizační funkce. Hodnocení má obsahovat zejména:

- upřesnění hranic,
- úroveň biologické diverzity,
- hodnocení druhové skladby porostů
- schopnosti ekosystému odolávat znečištění, erozi či jiné fyzikální nebo chemické zátěži prostředí.

Jeho výsledkem má být určení, zda systém ekologické stability je vyhovující, tj. přesně vymezený a schopný bez dalších opatření plnit stabilizující funkce v krajině. Nebo nevyhovující, tj. vyžadující vymezení či doplnění biocenter a biokoridorů.

Tento úkol směřovaný na orgány ochrany přírody není zajištěn metodicky, personálně ani finančně.

• **Metodika „Plánu ÚSES“**

Relevantní právní předpisy svěřují významnou roli při vymezení ÚSES oborovému podkladu „Plánu ÚSES“. Vymezení místního, regionálního i nadregionálního systému ekologické stability mají totiž stanovit orgány ochrany přírody v plánu systému ekologické stability. Pro urychlení startu ÚSES však suplovaly plány ÚSES generely ÚSES. Metodika „Plánu ÚSES“ vydána nebyla. Přitom „Plán ÚSES“ má být podkladem pro projekty systému ekologické stability, provádění pozemkových úprav, pro zpracování územně plánovací dokumentace, pro lesní hospodářské plány a pro vodohospodářské a jiné dokumenty ochrany a obnovy krajiny. Zpracování plánu systému ekologické stability mají provádět odborně způsobilé osoby. Dle metodického pokynu MŽP ČR k postupu zadávání, zpracování a schvalování dokumentace ÚSES z 20. května 1994 vyplývá, že řešené území má respektovat širší biogeografické vazby v rámci bioregionu a biochor. Pro prokazatelné postižení reprezentativnosti místních ÚSES je nutno základní vyhodnocení provádět v jejich přirozených rámcích, tj. biochorách.

• **Neaktuální metodika zpracování ÚSES do ÚPD**

Významnou roli při upřesňování ÚSES plní proces územního plánování. Příslušnou metodiku z 1998 se však dosud nepodařilo aktualizovat, i když je to potřebné. V roce 2007 vstoupil v platnost nový stavební zákon, který přinesl pro územní plánování řadu změn (*například byla zrušena etapa průzkumů a rozborů a etapa konceptu, projektant se nepodílí na tvorbě návrhu zadání apod.*). Z principů pro postup upřesňování ÚSES v ÚPD obcí, které metodika uvádí, lze sice rámcově vycházet, ale nedá se o ní opřít, při projednávání s dotčenými orgány apod. Územní plánování má nové nástroje (*byla zavedena územně plánovací dokumentace pro kraje či institut územně analytických podkladů*). Územně

plánovací dokumentace se od roku 2007 vydávají jako opatření obecné povahy. Územně plánovací dokumentace se proto člení na část výrokovou a na odůvodnění. Vydanou ÚPD lze napadnout u soudu. Nový stavební zákon tak přinesl řadu novinek a je žádoucí, aby na ně reagovala i příslušná metodika.

V počáteční fázi zavádění ÚSES do praxe se uplatňoval odstavec (3) § 5 vyhlášky č. 395/92 Sb., který uvádí: „... Pro objektivní posouzení návrhu plánu systému ekologické stability nebo zpracovaného projektu systému ekologické stability si před jeho schválením mohou orgány ochrany přírody zajistit posouzení u odborně způsobilých právnických či fyzických osob“. V současné době se institut oponentních rad a oponentních posudků pro posouzení navrženého řešení nepoužívá. Odborně kvalitní a včasné oponentování by mohlo částečně kompenzovat neaktuálnost některých metodických východisek.

NEJASNÉ ATRIBUTY CÍLOVÉHO STAVU ÚSES

Znalost cílového stavu umožňuje posoudit, zda se postupuje správným směrem, jak daleko se společnost posunula k jeho dosažení, jaká je rámcová časová a zejména ekonomická náročnost k jeho splnění. Bohužel tímto tématem se z hlediska ÚSES veřejná správa nezabývá a názory odborné veřejnosti jsou roztržštěné.

OSVĚTA VEŘEJNOSTI O PODSTATĚ A VÝZNAMU ÚSES JE NEDOSTATEČNÁ A CHYBÍ „PIÁR“ PRO ÚSES

S přibývajícím časem se nezvyšuje podíl těch, kteří chápou přírodovědné důvody a cíle vytváření ÚSES. Laické veřejnosti je ÚSES často „vtipně“ prezentován jako „dálnice pro zajíce“. Bohužel tuto míru zjednodušení interpretují veřejnosti například i pořizovatelé a zpracovatelé ÚPD, při jejím veřejném projednání.

Narůstá averze vůči ÚSES. Jsou chápány jako „nutné zlo“, které se dostalo do legislativy z přemíry „zeleného nadšení“ v devadesátých letech minulého století. ÚSES je často zneužíván jako klacek na „nežádoucí“ investory. Vlastníci pozemků, na kterých je vymezen ÚSES, si začali uvědomovat, že na trhu s pozemky se hodnota jejich nemovitosti s vymezenými prvky ÚSES se výrazně snížila.

Nedostatečná osvěta je i mezi přírodovědci, kteří se podílejí na vymezení konkrétních prvků ÚSES. Často neznají základní možnosti územního plánování a neakceptují problémy, které souvisí prosazováním veřejného zájmu do území. Soudy ruší ÚPD či jejich části často proto, že navržené řešení není dostatečně odůvodněno a racionálně podloženo. Vytýkány jsou zejména zásahy do vlastnických práv. Ve veřejném zájmu lze totiž věc vyvlastnit nebo vlastnická práva omezit jen:

- nelze-li dosáhnout účelu jinak
- na základě zákona
- pro tento účel
- za náhradu

Osvěta chybí i opačným směrem, tj. o povinnostech vlastníků. Ti si musí uvědomovat, že při výkonu svých práv nesmí ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem.

V zainteresované veřejnosti se dostatečně nerozlišují pojmy navrhování a vymezení. Vymezení ÚSES neznamená navrhování nových, dosud neexistujících krajinných struktur, nýbrž o obnovu nezbytného minima určitého subsystému primární a sekundární

krajinné struktury. Tím se liší od „tradičních“ krajinářských úprav kulturní krajiny, ve kterých se navrhuje opatření v krajině na podkladě jiných společenských cílů a projektových postupů.

NENÍ ZAJIŠTĚNA ÚZEMNÍ OCHRANA VYTVOŘENÉHO SYSTÉMU

V současné době není zřejmé, jakým způsobem bude zajištěna územní ochrana ÚSES jako systému. Jednotlivé prvky ÚSES měly být chráněny jako lokality se zvláštní ochranou (biocentra například jako přírodní rezervace) nebo jako registrované významné krajinné prvky (například biokoridory či interakční prvky). Nově založené prvky však nemají parametry potřebné pro vyhlášení zvláště chráněného území či pro registraci VKP. I kdyby se to postupně dařilo, byly by chráněny jen jednotlivé prvky, ale ne celý systém. S tím souvisí dále uvedené záležitosti.

• Nedostatečná evidence ÚSES

Vymezování ÚSES je založeno na postupném upřesňování jednotlivých prvků v relevantních plánovacích dokumentech až k jejich vytváření v projektech ÚSES. V praxi však neexistuje databáze, ve které by bylo možné jednoznačně zjistit aktuální stav vymezených a vytvořených prvků ÚSES. Problém souvisí jak s finanční, personální a organizační náročností takové agendy, tak v záležitostech, které souvisí s kompetencemi. Výše citovaná vyhláška č. 395/92 Sb. uvádí, že odbornou gesci mají orgány ochrany přírody, projednáním plánů ÚSES jsou pověřeny orgány územního plánování. Nutno připomenout, že ÚSES se také upřesňuje v dokumentech lesního plánování (OPRL, LHP) a v plánech společných zařízení komplexních pozemkových úprav. Vytvoření a udržování databáze, která by „certifikovaně“ udržovala informace o aktuálním vymezení ÚSES, by bylo značně komplikované a náročné. Musela by fungovat napříč resorty. A k tomu je nutné připočítat skutečnost, že vytváření ÚSES se uskutečňuje z různých dotačních titulů. Jejich výsledek také není jednotně a systematicky evidován.

• Chybí vyjádření ÚSES v katastru nemovitostí

Řada prvků ÚSES již byla vytvořena. Obvykle byly na realizaci vynaloženy veřejné prostředky. Mělo by být tedy jednoznačně evidováno, kde se realizace uskutečnila. To by umožnilo i po několika letech ověřovat, jak byly vynaložené veřejné prostředky využity. Katastr nemovitostí však nemá povinnost zajistit evidenci či břemeno pozemků, ze které by bylo patrné, že se jedná o biocentrum či biokoridor.

• Existují rozdílné přístupy k aplikaci prostorových parametrů prvků ÚSES

„Rukověť“ v souvislosti s nezbytnými prostorovými parametry biocenter a biokoridorů uvádí, že se jedná o kritérium biologického charakteru, ale jeho uplatnění je motivováno zájmy člověka. Proto je ÚSES založen na minimálních parametrech, které byly odvozeny deduktivně expertním odhadem. Lze tvrdit, že ekologicky významné segmenty krajiny s horšími prostorovými parametry, než jsou minimální, nejsou schopny plnit očekávané funkce biocenter a biokoridorů. Teprve výsledky dlouhodobého cíleného výzkumu by mohl přispět k verifikaci dostatečnosti stanovených minimálních parametrů skladebných součástí ÚSES. „Minimalistické“ vymezení ÚSES je dle „rukověti“ jediná exaktní možnost řešení, přestože prostorová potřeba ÚSES je patrně větší. Bez sladění se všemi zájmy na využívání území nelze předestírat „optimální návrhy“. Jednalo by se o subjektivní spekulativní licitace jednotlivých projektantů.

Přesto se řada dotčených orgánů ochrany přírody a projektantů ÚSES snaží vymezovat prvky ÚSES v tzv. optimálních parametrech. Je otázkou, na základě jakých podkladů mohou tvrdit, že se jedná o optimum. Pokud je známo, neexistuje dlouhodobě cílený výzkum prostorových parametrů ÚSES. I proto je předčasné požadovat či zakreslovat optimální prostorové parametry.

Jiným příkladem překračování minimálních parametrů prvků ÚSES souvisí s nedořešeným vztahem k ekologické kostry. Objevují požadavky zahrnout do ploch ÚSES všechny existující kvalitní biotopy. Je však potřeba najít jinou formu ochrany stávající ekologické kostry, než její promítnutí do prvků ÚSES.

NEZAJIŠTĚNÝ ZPŮSOB UVÁDĚNÍ ÚSES V ŽIVOT

Metodika předpokládá, že ÚSES bude uveden v život prostřednictvím následujících etap.

- **vymezení ÚSES jako nové krajinné struktury**

Tato etapa se postupně naplňuje. Krajské dokumentace ZÚR (většinou 1: 100 000) jsou povinné a prakticky pokrývají celé území ČR. Nedílnou součástí jejich řešení je vymezení regionální a nadregionální úrovně ÚSES. Podstatná část měst a obcí má vydánu svoji ÚPD, která vymezila v jejich správním území ÚSES (většinou v měřítku 1:5 000). Jedná se zejména o tzv. „živé“ prostory, kde dochází nejčastěji k výraznějším změnám ve využití území a kde je tudíž potřeba přednostně územně stabilizovat vymezení ÚSES.

Potenciál k vytváření nové krajinné struktury představuje na úrovni ZÚR výkres typů krajiny, kterým se stanovují cílové charakteristiky krajiny. Na úrovni ÚPD obcí a měst se navrhuje koncepce uspořádání krajiny. Negativem je skutečnost, že jak obsah ZÚR, tak ÚP není z hlediska řešení krajiny metodicky koordinován. Dosavadní výstupy ÚPD jsou značně obsahově i formálně rozdílné.

- **průběžná územní ochrana funkčních zájmů ÚSES**

Průběžnou územní ochranu ÚSES poskytují především vydané územně plánovací dokumentace. Riziko spočívá zejména v institutu aktualizací a změn ÚPD. Velmi často jsou totiž předmětem změn ÚPD úpravy vymezení ÚSES v řešeném správním území. Časté a zásadní změny ve vymezení ÚSES snižují jeho věrohodnost. Možná i proto, že ÚSES vymezený autorizovaným projektantem podstatně změní jiný autorizovaný projektant ÚSES.

- **realizace chybějících částí**

V uplynulém období došlo k realizaci řady chybějících částí ÚSES. Bohužel není systematicky evidováno, které prvky ÚSES již byly realizovány. A hlavně není provedena alespoň rámcová rekapitulace podmínek, za kterých může dojít k vytvoření chybějících částí ÚSES na celém území ČR. Nelze tedy prognózovat časovou a zejména finanční náročnost realizace dosažení cílového stavu.

- **průběžná kontrola stavu a vývoje společenstev**

Legislativa ukládá orgánům ochrany přírody průběžně provádět hodnocení systému ekologické stability z hlediska jeho stabilizační funkce. Cílem je zjistit, zda je žádoucí vymezit či doplnit biocentra a biokoridory. Tato činnost není zajištěna ani personálně ani finančně. Veřejné prostředky jsou také potřebné na zajištění potřebného managementu celého systému. Ani tato nezbytná podmínka udržitelné existence ÚSES není vyhodnocena a průběžně finančně zajišťována.

ZTRÁTA NABYTÝCH INFORMACÍ

V uplynulém období vzniklo množství podkladů a informací souvisejících s procesem vymezování a vytváření ÚSES. Řada z nich se z různých důvodů stala nedostupnými, či nejsou aktualizovány. Tyto informace při vymezování ÚSES buď zcela chybí, anebo jsou opakovaně znovu pořizovány. Jedná se například o dále uvedené materiály.

MAPOVÁNÍ KRAJINY

Mapování krajiny bylo provedeno jako součást generelů ÚSES. Metodika ÚSES uvádí, že základním předpokladem výkonné péče o krajinu je co nejdokonalejší znalost nosných prvků krajiny z hlediska ekologické stability, ekologické diversity krajiny. K tomu nepostačuje jen evidence zvláště chráněných území a registrovaných významných krajinných prvků.

Náhodně, „ad hoc“ vznikají materiály, v nichž se také vyhodnocuje ekologická kostra krajiny. Obvykle po ukončení zakázky, ve které tato informace vznikla, také zanikne nebo se stane nedostupnou. Přitom aktuální a dostatečná znalost ekologické kostry krajiny patří mezi výrazné podpůrných argumentů pro odůvodnění způsobu upřesnění ÚSES v návrhu územních plánů.

ZÁKLADNÍ TYPOLOGICKÉ ČLENĚNÍ ÚZEMÍ

V rámci zpracování generelů ÚSES byly v řešeném území vymezeny typy geobiocénů, které byly následně agregovány do skupin typů geobiocénů. Následně byly vyznačeny nepropustné a polopropustné biotické bariery. Jedná se o informace, které by bylo možno využít pro odůvodnění způsobu upřesnění ÚSES v návrhu územních plánů.

NEJSOU EVIDOVÁNY DŮVODY PROVÁDĚNÝCH ÚPRAV VE VYMEZENÍ ÚSES

V rámci procesu upřesňování ÚSES dochází k úpravám ve vymezení jednotlivých prvků. Typickým příkladem je pořizování územně plánovacích dokumentací, jejich aktualizace či změny. Často jsou požadovány úprav ve vymezení ÚSES. Důvody, příčiny a cíle provedených úprav nejsou dostatečně specifikovány, odůvodněny a evidovány. V rámci vyhotovení následných dokumentací nelze navázat na předchozí přístup k upřesnění ÚSES. Výsledně pak může vzniknout dojem, že vymezování ÚSES představuje náhodný, bezkonceptní, formální a tím zbytečný proces.

„Rukověť“ zvažovala možnost zachovat relevantní informace pro jednotlivé prvky ÚSES prostřednictvím rezervační knihy.

ZÁVĚR

Předchozí text odůvodňuje, proč se autor domnívá, že ÚSES „schází na úbytě“. Cílem příspěvku však není „shodit“ ÚSES jako takový a vše smysluplné co bylo pro ÚSES vykonáno. Proces vymezování a vytváření ÚSES představuje běh na dlouhou trať. Při něm logicky dochází k dílčím krizím a problémům. Pokud má ÚSES „chytnout druhý dech“, je potřeba věrohodně a racionálně vyhodnotit:

- zpětnou vazbu z dosavadního průběhu aplikace ÚSES
- analýzu důvodů vzniklých problémů
- možnosti reálného a společensky únosného řešení vyhodnocených problémů

Bohužel, zatím lze konstatovat, že není dostatečná **reflexe⁵ ÚSES**. Ve společnosti nemá ÚSES významné postavení. To by mělo být vyjádřeno především polohou:

- v hodnotovém měřítku společnosti
- v právním systému

Pokud se tak nestane, hrozí riziko, že se ÚSES přemění ve formální povinnost bez smysluplného obsahu. Následně bude dříve či později hrozit, že bude ÚSES vyhodnocen jako zbytečná zátěž a brzda společnosti, kterou je potřeba zrušit. A to bych kulturní krajině ČR nepřál.

POUŽITÉ POJMY

„rukověť“

„Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability“, nakladatelství DOPLNĚK, Brno 1995

ÚPD

územně plánovací dokumentace

ÚSES

územní systém ekologické stability

⁵ • **zvážení, uvážení okolností, souvislostí;**
in <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/reflexe>